

Vzajemnost slovenskega z drugimi sorodnimi jeziki *).

Na znanje dal **J. Marn.**

Če se katerikoli jezik po zalogah njegovih besed in sestavkov premisli, se najde po pridnem preiskanju, de je ne le stvarivna ampak tudi razdjavna moč nad njim gospodarila. Nobenemu jeziku, kar jih je, se ne morejo vse njegove korenine popolnoma odkazati, nobenemu vse njegove po pravih postavah nekdanj izobražene besede povrniti. Ta dvojna težkôta zmirej zoperva jezikoslovcem ne le v novih jezikih, kateri pri vsi svoji lepôti in môči več znamenj razdjanja kakor popolnomasti na sebi imajo, ampak tudi v starih v izobraženi skorej dovršenih jezikih. Velikrat ga serce boli, de je jezik nekoliko korenin, pravi pomen svojih izobraznih zlogov, ali svojo svést izobrazne postave, tedaj déloma ali popolnoma svojo stvarivno moč zgubil. De je temu res tako, se toliko bolj razločno pokaže, če se kak jezik v različnih dobah njegovega življenja premisli, n. pr. nemški jezik od Ulfilas-a do naših časov. Tako se pridobi veliko število pred neznanih korenin, se najde pravi pomen izobraznih zlogov, in se začne dobivati predčutek izobrazne postave jezika. Ta znanost dobí toliko večí oségo in podlogo, kolikor več sorodnih jezikov n. pr. sanskriški, greški, latinski, nemški in slovenski se med seboj primérja.

O priméri pa se mora na dve reči gledati: 1) na enakost ali enorodnost besed in na osebitost jezika; 2) po spoznani enakosti se morajo dvoje beséde na tanko razločiti, namreč take, ktere so več jezikom enakopravno prirojene in jim že od začetka prilastene, in take, ki so po zadobljeni samostojnosti jezikov po svoji potrebni ali nepotrebni vzajemnosti pozneje privzéte. Po skerbnem primérjenji oménjenih jezikov ménim, de smem novakom v jezikoslovji v razsojevanje sorodnih besed te vodila priporočiti: 1) na oblike, izraze in sostave jezika se mora bolj gledati kakor na enakoglasne besede; 2) več jezikom prirojene so večí dél tiste besede, ktere, čeravno dozdévne različnosti, se dajo po znani postavi glasóménje na enak korén izpeljati; 3) samótna beseda brez koréna in vej je skorej gotovo od ktere ptujščine prišla; 4) znamnje prederznosti, enostranosti in silne nevednosti je, če kdo, kar je več jezikom v lasti, le samo svojemu jeziku prilastiti hoče: ko bi, postavim, kak Bramin, v sanskritu dobro najden, ko je po Evropi popotoval, in se naših evropejskih jezikov za silo naučil, hotel terdití, de je nekdanj ves naš del sveta od Indjanov mergolel, bi ga vsi evropejski narodi po pravici bedaka imenovali.

Ne de bi hotel vse nasledke svojega preiskovanja sorodnosti omenjenih jezikov tukaj naznaniti: le nekaj ptujk, vrinivših se v naš jezik, kar se je naš narod s ptujimi bolj pajdašiti začel, ménim, bo prav tukaj postaviti, in morebiti kteremu novaku v jezikoslovji z njimi vstreženo.

*) To reč je, vsaj večí del, spisal g. prof. P. Petruzzi nemški, slovenski pa jo je predelal in nekoliko pomnožil ranjki prof. Fr. Metelko. Kakor se mi zdi, je to njegov zadnji slovstveni spis. Ker je spis zanimiv sam po sebi, in ker sta oba imenovana sloveča učitelja še premnogim v dobrem spominu, mislim vstreči vsem njunim učencem in sploh slovenskim jezikoslovcem, da ga tukaj na svetlo dam v obliki, v kateri ga je doveršil Metelko. Sicer hočem v kratkem širje pisati o Metelkovi veljávi v slovenskem slovstvu; vendar pri tej príči vnovič razodenem priserčno željo, da bi nam skorej došlo za VIII. gimnazijski razred povestno ali zgodovinsko slovensko berilo, ktereга gotovo po vseh slovenskih gimnazijah že težko pričakujemo iz rok slavnega in preučenega g. dr. Fr. Miklošiča.

J. M.

Platon v svojem „Kratylus“ več ptujih besed naznani, ki so se še le po Homer - ji rabiti začele; latinski jezik je bogatel iz oškega, greškega in etruškega, in tudi potlej še po svojem dozdevnem prerojenji v cerkvi, učivni in deržavi je dobival, kaj pa de le nevšečno bogastvo iz ptujih korenov; italianski jezik ima neverjétno veliko nemških priklad¹⁾; in s koliko turškimi besedami je novogreščina oskrunjena; tudi nemščina ima pri vsi svoji rodovitni izobrazivnosti tmo ptujk iz vsih sosednjih jezikov. Skušnja tedaj uči, de vsak narod, ko se začne z drugimi narodi pečati, od njih nove umévke in z njimi vred tudi nove besede dobiva, in ta silno priložin osredek, svoj jezik obogatiti, se ne da popolnoma ovreči, če le privzeta beseda gladko teče, in mem družih nobenih gerbancov ne déla. Tako so tudi Slovenci, kar so se v kerščanstvo spreobrnili, od svojih sosednjih Nemcev, Lahov in Turkov veliko ptujih besed privzeli, katerih ene so se tako spreminile, de se njih izvornost težko spozná; ene so pa v svoji ptuji izviri popolnoma nespreminjene ostale. Kaj posebnega je pa še to, de so se ene tukaj nespreminjeno ohranile, na svojem domu pa scasoma tako popačile, de jih brez doveršenega jezikoslovja skorej ni mogoče spoznati.

Nektere besede imajo Slovenci:

- 1) Iz Turškega n. pr. balta (sekirica), baker (med): bakréna posoda t. j. medéna (kuferna) posoda itd.
- 2) Iz Greškega: angel *ἄγγελος* (sel, krilatec); binkošti od Pfingerst in to od *πεντεκόστη*; cérkev od Kirche ali kakor so Nemci nekđaj govorili in pisali od kirk, in to od *κρηνακον*.
- 3) Iz Nemškega: brumen od frum (fromm) t. j. pobožen; nemške besede so se pri nas veči del v tisti obliki ohranile, v kateri so jih takrat Nemci imeli, ko so jih Slovenci od njih vzéli, in ker so Slovenci od časa Korljna velicega z Nemci v zvezi, kažejo te besede po svojem mnogoglasji dobo njih privzetja in narečje, iz kterega izvirajo. Ne Slovenci tedaj, kakor nekteri menijo, ampak le Nemci so scasoma svoje besede preminili ali popačili: antwerk, antwerh so nekđaj Nemci rekli namesti Handwerk; cimper (Dachstuhl), cimperman namesti Zimmermann; fare namesti Pfarre; v 13. veku so še pisali ferit namesti Pferd; farhus n. Pfarhaus (farovž), firbie n. Fürwitz radovednost, fläthig fletin (zdaj le še unfläthig), gemach (gmah) pokoj, gemeit (gmajt) gmet (froh), geriwen (grevinga) gereuen, gwant Gewand, gelich, like, glih, lih, gleich ravno; junker, jünger, joger²⁾; Tiln (Aegidius) od Ilgen, svet Ilgen, od svet je *t* vzet in predtaknjen v sicer skrajšanem Tiln; keiche keha, ječa; lotterigkeit (Liederlichkeit) loternija, nečistost; Mörtel mort (morter), mavta; nack (Nacken) znak; arebeit, raba, rabota; smilen (v 13. veku n. lachen) schmeicheln smejati se; geslaht od slagen žlahta rodovina; stiwer n. Steuer, štivra t. j. davek; spanpett n. Spanbett, špampet n. posteljišče; videm n. Widthum t. j. kaki cerkvi dano zemljišče, od tod tudi Widemgut, Widemhof, Widemrecht itd.; sniden n. schneiden, žnidar t. j. krojač.

Te in še marsiktere druge besede so o mnogoterih časih in iz mnogoterih nemških narečij po Kranjskem zasejane. Da so nemški grajščaki, ki so se na Kranjskem vselili, tudi nekteremu kraju nemško ime dali, kakor: Pungert (Baumgarten), Bajnof (Weinhof) itd., si je lahko misliti, pa je vender tacih imen, v priméri družih pravih slovenskih, celo malo. Bajer gotovo pride od Weiher (Teich), pri starodavnih Nemcih wiar t. j. vir; to besedo, kakor se vidi, so Nemci popačili in po tem popačeno Slovenci spet nazaj vzéli.

Iz zgorej omenjenih besed, kakor tudi iz ohranjenega dvojnega števila, ki so ga tudi Greki in Gotje iméli, pa iz nepreminjenega skazavnega in storivnega naklona, verh tega tudi iz pravoredne preménje vsih glasnikov se razločno vidi, da so se Slovenci od nekđaj pravoreda svojega jezika terdo deržali, in ob času, ko so Nemci svoje besede mnogokrat preminili ali predrobili, so jih Slovenci v izvorni obliki, v kateri so jih bili prejeli, zvesto ohranili.

Lahko je skazati, in že iz spodej pridjanih beséd se vidi, de se besede Sanskritu sorodne v nobenem jeziku indo - germanskega rodu niso v tolikem številu in v toliki čistóti ohranile kakor v slovenskem, in de pravorédna lastnija preménje vsih glasnikov je v slovenskem nar bolj vterjena. Od izobraznih zlogov in sostav pa moram tudi kaj povedati.

¹⁾ Naj lepoglasniši besede, ki so Lahom posebno prijetne: gonfalone (Fahne), usbergo (Panzer), brando (Degen), so nemškega rodú: lingua gottica in bocca italiana.

²⁾ Jemini ni od jomene (*οἰμοι*), ampak od Jesus min (mein); zato Nemci vselej z velikim J pišejo, in tudi pravijo: O Jemini! in: O Herr Jemini!

Izobrazni zlog -at, slov. -ot se je v greškem v -της, της (ἀνθρωπότης), v latinskem v -tas, tatis (humanitas), v nemškem v -ath in -eit, -heit in -keit (Heirath, Arbeit, Klarheit, Heiterkeit) spremenil, v slovenskem se je pa nespreninljivo ohranil: ropot, život, krohot, in v ženskem spolu: lepota, gorkota, nagota itd. Pa tudi -at imajo Slovenci: pegat, osat, pečat itd.; -σις v ἀνάγκησις itd. izključljivo žensk zlog, je v nemškem omahovavno časi tudi srednjega spola: Kenntniss, Geheimniss itd., v slovenskem je ta zlog -ica vselej žensk: resnica, desnica, pravica itd., -ost, latinsko -ustia, angustia, starodavni Nemci so imeli -ost v: Dinost, Kunost, Gunost, sedanji Nemci so ga popolnoma zgubili, in pravijo: Dienst, Kunst, Gunst itd. To se je pa le sčasoma zgubilo, v srednje-visoko-nemškem se še bere: Dinest, Kunest, Gunest itd. V slovenskem se je pa -ost nespreninljivo ohranil: mladost, dolgost, širokost itd.

V zadevi s o s t a v e najdem, de Slovenec vprašan: Kako se pravi temu kraju? vselej v skazavnem naklonu odgovori s predlogom *v* ali *na*: Temu kraju se pravi (ali pravijo) v Dobravcah, na Raki itd. Ravno ta sestava, ki se zdaj Nemcem čudna zdi, se bere prav tako, in nikoli ne drugač, v nemškem srednje dobe: diu (burge) was ze Santen genant. Nibel. Av. 2, 4. (Die Burg ward zu Santen genannt.) Dâ zen Burgonden so was ir lant genant. Av. 1, 19. (Da zu den Burgunden so ward ihr Land genannt.) Diu stat ze Wormze 17, 97. (Die Stadt Worms.) Večkrat se „ze“ s krajnim imenom združi: eine burc geheissen Zeisenmure 21, 5343. Eisenmauer, Castrum ferreum (zu Eisenmauer) kakor v novogreškem Stambul (εἰς τὴν πόλιν). Še celò drugi predlog se predstavi: ze Zeisenmure 22, 1. Fröhlich si do dan furen in ze Swaben. 24, 5987. Fröhlich sie dann fuhren nach Schwaben. Kakor v slovenskem n. pr. grem v Podlipo, v Zalog itd. Od tod se da zjasniti beseda Seisenberg Žuženberg.

Več nikavnih besed v enem stavku kakor v greškem in srednje-visoko-nemškem, tako tudi v slovenskem ne storé stavka terdivnega: ὄνκ ἐποίησε τὸντο οὐδαμὼν οὐδεὶς ni storil tega nikjer nihče. V srednje-visoko-nemškem se to prav pogosto najde: si ne mohte mit ir krefte des schusses niht gestan 7, 1855. t. j. ona ni môgla s svojo močjo strela celò ne prestati. Si ne chunde niht bescheiden. bas der guten t. j. ni znala nič odgovoriti boljšega dobri (gospé). Tak stavek se je v novo-visoko-nemškem do Opitza (1624) ohranil: kein Ort gefiel mir besser nicht, t. j. noben kraj mi ni bil bolj všeč ne. Potem so nemški pisatelji to šego zavergli, pa zakaj — to bodi zadévnim učiteljem razložiti prepuščeno.

Kakor si je slovenski jezik nemških besed privzel, kterih vender le malo popolnoma zedinjenih v boljšem pisanji beremo; tako si je tudi nemški jezik nekatere slovenske besede v potrebi prisvojil, kterih ene se le v ljudskem govoru, ene pa tudi v boljšem pisanji najdejo n. pr. Kren namesti Meerrettig od hren; K emen ate (se neki v Franken-u še zdaj rabi, kakor se v Nibelungu bere, in tudi v latinskem srednje dobe se najde caminata) Kammer, Steingemach od kamnata, čumnata. kamen; od tod je tudi Kamin, ital. camino Schornstein, Herd, Steinpflaster itd.; Jauch od jug Südwind; Jause od južina Abendimbiss; Zwetschke od češplja, češki švestka; Krug, v Švedskem še Krog, tedaj od krog Kreis; Mast (Fett) od mast, mazati; Pflug od plug, puliti, v Švedskem Plog; bald (v alemanskem bale) od bali, bale, to pa od besedice bi, ki jo imamo v želivnem naklonu, s sicer navadno pretiko polglasnega *i* v *a* in natiko vezine besedice li ali le, od tod velivni naklon: báli ali bále, bálita, bálite, kakor: jeli, jelita, jelite. V starih angleških postavah se bere ribber Fischhändler, od riba.

Veliko slovenskih besed bi se dalo v italianskem skazati, pa tukaj le ene: barlume (Zwie-licht) od berleti, berza noga (v Dantovem peklu) od bercati, comio (Beneško namesti gomito) komolc, brittola (britva) od briti, od tod birro, sbirro (brič), berrovero od bervar (zasramljivo ime namesti mostar ali mostovinar, ki mostovino pobira); mestola (Rührlöffel) od mesti; scussa (Rinde, furlansko scusar schellen) od koža, skožati, skužati; lo strale (Geschoss) od streliti; tartoruga od terdorog, kakor Dalmatinci želvo ali črepaho imenujejo.

Pa tudi Slovenci imajo nekatere besede iz italianskega, ki se jim slovenske zde: kolter, od coltre, olje-olio, armada-armata itd. Pri nekterih je težko razsoditi, ali so italianske ali slovenske korenine: čelada od čelo ali od celata, celare kakor Helm od hehlen, luska-lisca, brajda-braida itd.

V furlanskem sim se nadjal veliko slovenskih besed dobiti, pa se mi je pokazalo, de je skórej več staronemških kakor slovenskih. Slovenščina je ondi popolnoma zaterta. V resnici žalosten spomin, če se pomisli, de po vsi Karnii ali po vsi ondotni planjavi do adriškega morja je slovenščina od časa Karljna

velicega, razun enih besed, ki se tudi še po italiansko izgovarjajo, popolnoma zginila. Pogostno topljenje ali jotiranje enih soglasnikov je ondi skorej edino znamenje slovenskega rodu. Tudi lastne imena so se veči del silo preminile, in le s težo se njih prava izvornost najde³⁾. De se narodska mlačnost, nar nevarniši podkopovavka slovenščine, odverne, in Slovencem, ki svoje poglede proti jugu obračajo, njih lastnija ohrani, je naša dolžnost ljudem s prijetnimi in lahko umevnimi bukvami k večji oliki pomagati, in pri njih večji in večji ljubezen do maternega jezika in domovine buditi.

* * *

Veliko besed je v našem jeziku, ki so besedam mnogoterih drugih jezikov ali popolnoma ali nekoliko, bolj ali menj enake, od katerih se pa vender v resnici ne more reči, de so jih Slovenci od drugih narodov ali pa drugi narodi od Slovincov vzeli; ampak so le občinska last mnogih narodov.

V priméro postavim tukaj nekaj tacih besed:

[*s.* poméni sanskriško (sanskritisch), greško se po svojih pismenih samo loči, *l.* latinsko, *g.* goško (gotisch) ali staronemško, *sr.* srednje-visoko-nemško (mittelhochdeutsch), *a.* angleško (angelsächsisch ali englisch) in *n.* novo-visoko-nemško (neuhochdeutsch).]

Agne, jagnje *ἄγνος*, *l.* agnus; *bajam*⁴⁾ *φάω*; *bežati*, *bégati* *φεύγειν*, *beg* *φυγή*, *l.* fuga, *s.* bhudž *flectere*, *n.* fliehen; *bled* *n.* bleich; *blizo* *πλησιον* bliženj, bližnji *ὁ πλησιος*; *bob* *l.* faba; *banja* *l.* balneum, *n.* Wanne; *bister* *a.* bistouri, *bisturino*; *bolji* *βελτιων*, *a.* better, *n.* wohl, besser; *bajta*, *hebr.* *betel*, *g.* bauan *stanovati*, *a.* *bidan* *prebivati*, *abide*; *bés*⁵⁾ *n.* der Böse; *brég*, *n.* Berg; *bukve*, *g.* *bôka*, *a.* book, *n.* Buch; *bukev* *φήγος* *l.* fagus, *n.* Buche; *brencelj* *n.* Bremse; *blisk* *sr.* blich, *n.* Blitz; *bolha* *φύλλος φύλλα* *l.* pulex, *n.* Floh; *bahati* *βακχέειν*; *cima* *n.* Keim; *čist* *l.* castus, *n.* keusch; *dim*, *g.* *toum*, *a.* *dim*; *dva*, *s.* *dvi*, *δύο*, *l.* duo, *g.* *tva*, *sr.* two, *n.* zwei; *devet*, *s.* *nawan*, *έννεά*, *l.* novem, *g.* *niuneis*, *a.* *nine*, *n.* neun; *deset*, *s.* *dasan*, *δέκα*, *l.* decem, *g.* *taihuneis*, *a.* *ten*, *n.* zehn; *dati*, *s.* *da*, *δωω δίδωμι*, *l.* do; *dom*, *s.* *daman*, *δῶμα*, *l.* domus; *dreti*, *s.* *dr* *dirimere*, *δέρω*; *duri*⁶⁾, *s.* *dvara*, *θύρα*, *a.* door, *n.* Thür; *drevo*, *s.* *drú*, *δρῦς δένδρον δόρυ*; *dar*, *δῶρον*; *désen*, *s.* *dakša*, *δέξιος*, *l.* dexter, *g.* *thaihsvo*; *drémati* *s.* *draj* *dormire*, *l.* *dormitare*, *a.* *to dream*, *n.* träumen; *davnaj* *stsl.* *izdav'na*, *s.* *san-dâv-a* *absentia*, *l.* *diu*; *drobiti* *s.* *drbh* *violare*, *θρόπτειν* *conterere*, *g.* *drobnan*; *do*, *a.* *to*, *n.* *zu*; *eden* *en*, *s.* *éka*, *έν*, *l.* unus, *g.* *ains*, *a.* *one*, *n.* *ein*; *gaber* *l.* *carpinus*, *sr.* *grab*; *gos*, *s.* *hansa*, *χην χηνός*, *l.* anser, *a.* *goos*, *n.* Gans; *gora*, *ὄρος*; *grebsti* *γράφω*, *l.* *scribo*, *g.* *graban*, *a.* *to grave* *t. j.* *grève*, *n.* *graben*; *golob* *l.* *columba*; *gredé* *l.* *gradior*, *ingredior*; *gost*, *l.* *hospes*, *n.* *Gast*; *gol*, *l.* *calvus*, *n.* *kahl*; *gaj*, *sr.* *gaius*, *gahaius*, *kaheius*, *n.* *Hain*; *gladek*, *n.* *glatt*; *gnjezdo*, *l.* *nidus*, *n.* *Nest*; *hléb*, *g.* *hlaibs*, *hlaivos*, *hlaif*, *n.* *Laib*; *hram*⁷⁾, *s.* *harmja*, *palatium*; *hiša*, *hiža*, *l.* *casa*, *sr.* *hus*, *a.* *house*, *n.* *Haus*; *holm*, *l.* *culmen*; *iti*, *l.* *ire*; *iskati*, *s.* *iš*, *od* *tođ* *iščati* *3.* *oseb.* *enoi*. *sad.* (*želéti*); *isti*, *l.* *iste*; *jek*, *ήχω*; *jar*, *s.* *jaran*, *έαρ*, *a.* *gear*, *n.* *Jahr*; *junak*, *junec*, *s.* *juvan*, *l.* *juvenis*, *junior*, *a.* *young*, *n.* *jung*; *jéd*, *έδω*, *l.* *edo*, *a.* *to eat*, *n.* *essen*; *jeziti*⁸⁾ *g.* *jesan*, *sr.* *gern*, *n.* *gähren*;

³⁾ Udine, pravijo furlanski starinoslovci, ima svoje ime od malika Odin-a; Slovenci terdijo, de pride od Videm, in de je to *l.* terpivno deležje glagola *vidim*; drugi si pa ne dajo vzeti, de je to ime iz nemškega *Widthum*. — Reko *Natisona* imenujejo Slovenci *Nadiža*; tudi pri *Mojstrani* na *gorenskem* je reka s precej velhkim slapom, ki se ji tudi pravi *Nadiža*; od kod pride to ime? *Morebiti* od *nadegati*? Glagola *natisniti* in *nadegati* sta si pa *blizo* v *pomeni*, tedaj je tudi *Natisona* slovensko ime. Nekteri izgovarjajo »*Nadiža*« namesti *Nadiža*, tako de bi *zraven* na *dež* *misli* in *morebiti* *ravno* *tukaj* *pravi* *koren* *najdel*. — V nekterih besedah se pa pri *Italianih* še najde *staroslovenska* *izreka*: *Rombon*, *gora* *pri* *Bolcu*, *ki* *jo* *Slovenci* *zdaj* *Robe* *imenujejo*; *Isonzo*, *zdaj* *Soča*; *gomba*, *goba*, *guba*; *primorci* *pravijo* *kaki* *nakviško* *stoječi* *reči*: *la* *gomba*.

⁴⁾ *Bajati* *t. j.* v *podobah* *govoriti*, *od* *tođ* *basen* *ali* *bajka*; pa tudi *čarati*, tedaj *bajilo* *ali* *čarovina*, in po *spremenji* *j* v *l*: *balovati* (*ozdravljati*), *balovan* *podoba* (*Statue*); temu *enako* *so* *izobražene* *nektere* *moške* *imena*: *Slovan*, *Silovan* *itd.*

⁵⁾ *Od* *tođ* *bésen*, *bésnost*: *pes* *je* *bésen* *ali* *stékel*.

⁶⁾ V *nemškem* *je* *večkrat* *z*, *kjer* v *slovenskem* *d*: *duri* *n.* *Thür*, *del* *n.* *Theil*, *drémati* *n.* *träumen* (*sanjati* *se*), *drag* *n.* *theuer*, *ljudje* *n.* *Leute* *itd.*

⁷⁾ *Hram* *poméni* *na* *dolenskem* *klet* *ali* *hišo*, *kjer* *grozdje* *glačijo* *in* *vino* *hranijo*, *pri* *Rusih* *pa* *cerkev* *ali* *tempelj*.

⁸⁾ *Vodo* *jeziti* *t. j.* *ustavljati*, *od* *tođ* *ježa* (*Wehre*).

jež, n. Igel; kamen, sr. hamar; krégati, g. krian, sr. krien, n. krieggen; kokot, kokoš, s. kukkata, a. coc, fr. cocq; klati, κλάω, n. klieben; krog, krug, κρίκος κίρκος, l. circulus, sr. hring, n. kring, kringel; kriv, s. kr kriviti, κυρτός, l. curvus, n. krumm; kopati, κόπω; kad, l. cadus; kratek, s. krt (sekati), l. curtus; kerdelo, čreda, n. Herde, Horde; korén, κορούνη; kup, a. hop; kon (iskoni), g. ginnan, sr. pikinnan, n. beginnen, begonnen; lizati, λέλω, l. lingere, n. lecken; lan, λίνον, l. linum, n. Lein; leča, stsl. lešta, l. lens; log, λόγη, l. lucus, sr. loh, loch (od tod Hohenlohe); ljubiti, l. lubeo, g. liuban, n. lieben; lukati, a. to look, n. luggen; luna, l. luna, s. loč svétiti; ljud, sr. liut, n. Leute; lice, g. vlits, n. Antlitz; méniti, s. man, μένος, l. memini, mens, a. to mean, n. meinen; mériti μετρέω, l. metior, n. messen; mahati, μάχομαι; mešati, μισγέω, l. misceo, n. mischen; miniti, μινύθω, l. minuo, n. mindern; mogel⁹⁾, mogû, μογέω, l. magnus, g. magan, a. to may, n. mögen; molsti μέλω ἀμέλω, l. mulgeo, n. melken; mreti, s. mr l. morior, n. Mord; mléti, l. molo, g. malan, n. mahlen; mati s. mâtr, μήτηρ, l. mater, sr. muoter, a. mother, n. Mutter; meso, s. mansa, ital. manzo (govedo); med, s. madhu, μέδν, l. temetum, g. milith, n. Meth; mesec, s. mâs, luna, mâsa mensis a. mâs metiri, μήν, l. mensis, sr. manot, a. month, n. Monath; mili, μέλε zrav. brez imen., l. melior, n. mild; mal iz koréna ml-éti, po preménji *l* v *j*: majhen μικρός (μικρός); miš, s. mušika a. muš furari, μῦς, l. mus, n. Maus; miza, l. mensa (mesa), g. mēs, sr. mías; meta, l. mentha; morje, l. mare, g. marei, n. Meer; megla, s. mêgha a. migh effundere, ὀμίχλη, g. milhma, a. mug; mléko¹⁰⁾, l. lac, a. milk, n. Milch; mlad, a. lad; mnogo, a. many, n. mancher; nag, l. nudus, sr. nakhit, nahet, n. nackt; njiva¹¹⁾, sr. niwibruht, n. Neubruch; nebo, s. nabhas, nabes, νέφος; nos, s. nâsâ, l. nasus, a. nose, n. Nase; noč, stsl. nošt', s. naktam noctu, νύξ, l. nox, a. night, n. Nacht; nov, s. nu, νέος, l. novus, n. neu; noht, stsl. nokt', s. nakha, lit. nagas, l. unguis; nit¹²⁾, l. neo, g. nâen, a. to nit, n. nâhen; ne, s. na, l. ne, sr. ne, a. no, n. nein; na¹³⁾, ἀνά, g. ana, n. an; ob, ἄμφω, l. ob umbra, n. ob um; ogenj, s. agni, l. ignis, sr. angil, engil, ingil; oberv, s. bru, a. brow, n. Braun, ovca, s. avi, οἷς, l. ovis, sr. aur, ou; osem¹⁴⁾ s. aštan, ὀκτώ, l. octo, g. ahtan, a. eight, n. acht; on, s. ana, a. yon, n. jener; oves, l. avena; otec¹⁵⁾ ἄττα, g. atta; orel, g. ἄρα, sr. adel-are, n. Adler; opa, opica, g. api, a. ape, n. Affe; oba, s. ubha, ἄμφω, l. ambo, g. bai, ba, a. both, n. beide; oko, s. akšin (okno s. akša), l. oculus, g. augo, n. Aug; osle, asellus, g. asilus, a. ass, n. Esel; pitati, s. pitu (cibus), g. fodian, a. to feed, n. füttern; pitati, l. peto, g. bidjan, sr. pittan, a. to bid, n. bitten; perdéti πέρδω, πέρδομαι, l. pedere; padem, s. pad (se movere), πίπτω, πέσω, πινέω; pasem, βόσκω, l. pasco; piti, s. pí, πῖω πίνω, l. bibo; pluti, plavati s. plu (fluere), πλέω; peljati, πελάω (se bližam), l. pello; pikati, πέκω, πήγνυμι, l. pecto, pango, a. pycan; plesti, πλέκειν, l. plecto, plico, n. flechten; plakati, πλύνειν (umiti), l. plangere; pas¹⁶⁾, s. pas (vézati), l. fascia; popek, stsl. pûp', ὀμφαλός, l. umbo, a. boucque, n. Nabel; pot stsl. pût' s. panthas od path iti, πάτος, l. pons, pontis, sr. pād, phad, a. pad, n. Pfad; pet, stsl. peť' s. pančan od pač, prostréti, πέντε, quinque, g. fimf, a. five, n. fünf; poln, stsl. pl'n, s. pr (napolniti), πλέος, l. plenus; prid, g. fridu; palica l. palus, vallus, g. valus, n. Pfal; persi, s. parshu (rebro), a. brest, n. Brust; pila, a. pile, n. Pfeile; pest, stsl. pešt', πύξ, l. pugnus, sr. fust, a. fist, n. Faust; pust s. pust (zaničevati), l. vastus, n. wüste; polk, stsl. pl'k', n. Volk; reči, ῥέω, n. reden; ῥέω (teči) réka, n. rinnen; repa, l. rapa, sr. rube, n. Rûbe; revati n. rupfen; rebro, sr. ribbe, n. Rippe; rija od redéti se (redečiti), l. aerugo, n. Rost; stati στάω ἴστημι,

⁹⁾ Sadanji čas je morem namésti možem, kakor na notranskem renem namesti ženem, ure namesti uže, uborna namésti ubožna itd.

¹⁰⁾ Mléko je od mlés-ti po izpahi zadnjega korenskega soglasnika, lac pa od mulgeo, mulc-tum po izpahi pervega soglasnika izobraženo imé.

¹¹⁾ Po tej namiki je njiva od nov, kakor Rum, Jakin, kinj itd. od Roma, Ankona, konj itd.

¹²⁾ Nit je od i-mem, n je predpjan in t nataknen, kakor sicer večkrat.

¹³⁾ Z natiko d je nad in s premémo d v j je naj, kakor od rad, raj, raji.

¹⁴⁾ Slovenski s in latinski c sta si velikrat v rodu: osem octo, prosim precor, prese porcus, axis t. j. ac-sis os itd.

¹⁵⁾ Zvavni oče je pri nas v imenovanega povzdignjen.

¹⁶⁾ Pas je v družih narečjih raztegnjen v pojas, kakor stati v stojati. Ban je pa skrajšeno imé namesti bojan, kar priča gr. βόεικος, Kop. gloss.

l. stare, g. stojan, sr. stan, a. to stand, n. stehen; smejati se, s. smi. sr. smilen, a. to smile, n. schmeicheln; sit, l. satio, g. sathis, n. satt; sékati, l. seco; sedem, ἔδω, l. sedeo, a. to seat, n. sitzen; sejati¹⁷⁾, l. sero, sevi, n. säen; zvenéti, zvoniti, s. swar swri, l. sonare, a. to sount, n. schwirren; suti, s. su, l. in-su-la, a. to sheed, n. Schutt; skerbéti, a. to scrub; snaga, g. snican, snaga; svinja, g. swin, s. su roditi¹⁸⁾, l. sus; stopiti, stsl. stúpiti, στέμβω στείβω, s. stopen, a. to step, to stamp, n. stampfen; srebro, g. silbro, sr. silfro, a. silver, n. Silber; skriti, kriti, κρύπτω, g. skirman, n. schirmen; sol, ἄλς, l. sal, sr. salt, n. Salz; solnce, ἥλιος, s. sur sijati, od tod s. svar nebo in zend hvare solnce, l. sol, sr. solne¹⁹⁾, n. Sonne; sin, s. súnus od su (roditi), g. sunus, sr. sunu, a. sun, n. Sohn; sok, l. succus; sestra, s. svasr, l. soror, a. sister, n. Schwester; snég, s. snih (volhko), lit. snégas, l. nix, g. snaivs, a. snow, n. Schnee; sedem, s. saptan, ἑπτά, l. septem, g. sibun, n. sieben; sto s. shata, l. šimtas; slama σπρώμα, l. stramentum; srajca, stsl. sračica, a. scyrt, shirt, n. Schurz; serce, stsl. sr'd'ce, s. hrd (herda), καρδιά, l. cor, a. heart, n. Herz; sir, τύρος; sim²⁰⁾ (jesim) si (jesi) je (jest), s. asmi asi asti, ἐμί εἰ ἐστί, l. sum es est, g. im is ist, sr. bim bis-ta —, a. am, art is, n. bin bist ist, dv. sva sta sta, ž. sve ste ste²¹⁾, s. svas²²⁾ sthas stas — ἐστών ἐστών, g. siju sijuts — mn. smo ste so stsl. sût', s. smas sta santi, ἐσμέν ἐστέ ἐσεί, l. sumus estis sunt, g. sijum sijuth sind, a. sin (birn) sit (birt) sint, n. sind seid sind; šiti, šivati, s. siv, l. suere, g. sujan; tkati, l. texo; tekniti, s. tik (krušiti), l. tangere; tih, l. taceo, g. thahjan, sr. dagan, a. dagen, tougenlich; tergati, τρύχω, sr. triman; tekniti, g. theihan, sr. dihan, a. tick, n. gedeihen; trepetati, g. trimpan; tréti, s. tr τριβεῖν, l. terere, n. treten; tát τητάω (pohititi); tik, n. dicht; top, stsl. tûp, g. dumbs, dumba, sr. toup, a. dumb, fr. dupe, n. dumpf, dumm; tenek²³⁾, τέρεν, l. tener, a. thin, n. dünn; tur, τάυρος, l. taurus; tri, s. tri, τρεῖς, l. tres, g. thrije, a. three, n. drei; tisuč, stsl. tijsúšta, g. thusundi, lit. tukstantis, a. tousand, n. tausend; tù, a. do, n. da; ti, σύ, l. tu, a. thou, n. du; uj ujic, a. eam, n. Ohm, Oheim; vabiti²⁴⁾, s. vab vap, g. vaban, sr. ueban, n. üben; vaditi, s. vad (govoriti), g. venjan, sr. wônen, n. gewöhnen; valiti²⁵⁾, l. volvere, g. valvjan; vôda, s. uda, ἴδωρ, βέδν (mac. i thre.), l. uvidus, udus, sr. water, n. Wasser; volja²⁶⁾ βουλή, l. voluntas, g. vilja, sr. wig, n. Wille; vosk, l. viscus, a. wax, n. Wachs; vino²⁷⁾ ὄινος, l. vinum, n. Wein; vertinec, l. vortex, vertex, n. Wirbel; vrag²⁸⁾, l. orcus; vertéti, vertati, vratiti, s. vrt, g. vraton (iti), vrata, l. porta, n. Pforte; znati, s. džnâ, γνώω, l. gnovi novi, g. chnachan, a. to know, n. kennen; zima, s. zima, hima, χεμών, l. hiems; želod, s. gr (pogoltniti), l. glans; š. gr in naše gerlo sta si ravno tako kakor želod in golt v rodu.

Še silo veliko družih tacih beséd, ktere nam nekdanjo enôto vsih jezikov razodévajo, se najde po priméri več jezikov; in kdor hoče vso sostavo kakega jezika razložiti, mora več jezikov v priméro vzéti: ravno takó, kakor se v rastlini doveršena znanost enega zeljišča po vsih njega razmerah brez znanosti družih sorodnih zeljišč nikakor ne more zadobiti.

S tukaj dokazano sorodnostjo jezikov se pa ne smejo tiste ptujke zagovarjati, ki so se v poznejih časih v slovenski jezik sešobno iz nemškega vrinile, in sčasoma nektere slovenske besede odrinile in skorej

¹⁷⁾ Sejati je kaj družega kakor sijati: solnce sije; to ima svojo enakost v σίαλος tolsto, svetlo, g. skeinan, n. scheinen.

¹⁸⁾ Svinja tedaj pomeni roduco; sue enim — nihil genuit natura foecundius. Cic. de nat. Deorum. 2, 64.

¹⁹⁾ Tudi Nemci so tedaj nekaj pisali solne, tode Slovenci so polnôti izvirmh glasov zvestéji ostali, in kar jih je izverstnejih, še zdaj pišejo solnce in ne sonce.

²⁰⁾ Glagol sim nam prav kaže sorodnost jezikov po vprégi in izpahi; lastna, ki so jo nekaj tudi Nemci imeli, je perve osebe *m*, druge *s*, tretje *t*; v l. sum je prvi zlog *es* (od *esse*) izpahnjén, kakor v slov. je itd.

²¹⁾ Kdo ne vidi iz tega, de ima slovensko dvojno svojo prednost pred sanskritskim, greškim in goškim?

²²⁾ Kadar se sledeča beseda z glasnikom začne, se sanskritiški končni *s* izpahne: sva iha t. j. sva tukaj, sta iha t. j. sta tukaj itd. V. Bopp str. 884.

²³⁾ Tenek od glagola téti tmem, ki poméni rézati ali sekati; s. tan poméni prostréti.

²⁴⁾ Namesti vabiti se here v staroslovenskem in rusovskem le zvati.

²⁵⁾ Valiti pride od val, val pa od vlati se, kar poméni vzdigovati se, péniti se, od tod tudi v ol (pivo), volna, vlas itd. l. volare.

²⁶⁾ Volja od voliti in to od veléti, tudi dovléti in navdoléti; na Ribniškem pravijo: Ni si dal navdoléti (befriedigen).

²⁷⁾ Vino, svinec in vénece izpeljujejo učeni slovoljubci ali slovoslovci od glagola viti.

²⁸⁾ Vrag od preteklega narečaja verg (vergel, veržem), od tod n. Rache; nekaj so pisali wrake, Ulfilas wraka, a. wrace, wrace, eng. vreak. Morebiti je tudi Währwolf od tod, ki nemške basni pravijo, de se človek v volka spremeni, in to je Währwolf.

v pozabljivost pripravile: tacih ptujih besed se je treba skerbno ogibati; ker take ptujke čistoto lepega slovenskega jezika pokvarijo, dvomljivosti v zrékih napravljajo, in nas od naših bližnjih bratov, družih Slovanov ločijo. Take so: ak od Hacken, sl. kljuka, ključ, kavelj; antverh, sl. rokodelstvo; arcniya, sl. zdravilo, arcat, sl. zdravnik; bakla od Fackel, sl. lučina, plamenica; basati od fassen, sl. prijeti, zgrabiti, nabiti: puško nabiti; barantija, sl. kupčija; brumen, sl. pobožen; coprati, sl. čarati, balovati; dilja, sl. deska; facenetelj, sl. ruta; ferbežen, sl. prederzen; faliti, sl. grešiti, zgrešiti; figa, sl. smokva; flisek ²⁹⁾ sl. priden; scagati, sl. obupati; cimperman, sl. tesar; cegel, sl. opečnik, če je za streho, strešnik; erbati, sl. dédovati; erperge, sl. prenočbe; galge, sl. vislice; glih, lih, sl. ravno, prav; gmajna, sl. občina; gvant, sl. oblačilo; gmah, sl. mir, pôkoj; krona, sl. venec; ketina, sl. veriga, veruga; lon, sl. plačilo; luft, sl. zrak; muja, sl. trud, prizadevanje; obelj, sl. skobel, skoblo, strugalo; omréla, sl. dežnik; purgar, sl. mestnik, mestjan; ribežin, sl. kerhlač; ribati, sl. dergniti; rihpret, sl. ravnilo; žajfa, sl. milo; žida, sl. svila; žnidar, sl. krojač; žlahten, sl. blag; žlahta, sl. rod, rodovina, rodbina, sorodnina; žmah, sl. slaj; žleht, sl. poreden ³⁰⁾; štibra, sl. davek; štimatei, sl. čislati; taler, sl. pládenj; špampet, sl. postelja; turen, sl. stolp, zvonik itd.

Še veliko bolj pa, kot v posámeznih besedah, se je treba v skladnji nemškarije varovati, ktera nam celo velikrat terdôbo v zrekih, nerazločnost in dvomljivost prinese. Nekteri pisatelj je nemškega duhá takó navdan in slovenskega tako prazen, da s slovenskimi besedami nemško piše; kdor ga tadaj hoče prav razuméti, mora, kadar bere, nemško misliti, sicer ne bo lahko posnel pravega smisla ali poména: komur je pa nemški jezik ptuj, si bo pri taki slovenščini zastoj glavo belil.

Tako sim unkrat bral v letos natisnjenih sicer dobrih bukvah: „Za njeno pobito serce nima mirú“ kjer hoče reči: za svoje pobito serce nima mirú, ali pa: njenemu pobitemu sercu ni mirú. Ravno ondi se dalje bere: „Kako čete vašo (namesti svojo) naméro izpeljati?“ Dalje tako: — „je stoječa pri oknu drugi dan (namesti družega dné) pričakovala“. — Drugé se bere: „Nič ne vidi in pozna v Avstrianskem cesarstvu kot samo Nemce“; de bo umévno, se mora nikavna besedica ne pred vsakim glagolom v nikavnih stavkih ponoviti: Nič ne vidi in ne pozna itd. Dalje: „Vse hiše, ki so ob reki ležale, je za srečne deržal“, namesti: Vse hiše, ki so ob reki stale, si je srečne mislil. Ali: „Svoje serce je od žalosti počilo“, namesti: Njegovo serce je žalosti počilo, ali: Serce mu je žalosti počilo ³¹⁾. Kaj za en glas (namesti kakošen ali kateri glas) se zasliši. „On se vé za varovati, de iz konja ne pade“, namesti: Se vé varovati, da s konja ne pade“. „Da vsak lahko bere in vé, kam ga pot pelje, brez da bi mogel dolgo po tem prašati“, — namesti — brez dolgega vprašanja. „Več dni je preteklo, brez da bi bil v cerkev šel, — n. več dni je preteklo, da ni v cerkev šel. „Zob mu je izderl, brez da bi ga bolelo, — n. brez bolečine. — „Namesti da bi mu povedal, ga zmérja“, — namesti: ne da bi mu povedal, ga še zmérja. — „Zdaj si znaš misliti“, — n. zdaj si lahko misliš. Zna vsak poslušat priti, — n. smé vsak itd. — „Med Slovenci naj se poslužimo slovenskega jezika“, — n. med Slovenci slovensko (ali slovenski) govorimo. — „Take previdnosti se cerkev posluž“, — n. „po taki previdnosti cerkev ravna“. — „Komu sliši to blago?“ — n. komu gré (ali čigavo je) to blago? — „Ta služba sliši (n. se šteje) med naj boljše. — „Da bi zbor enbart se snidil“ — n. da bi se zbor enkrat sošel. — „Mladeneč se uči slovenski, ilirski, češki jezik“, — n. se uči slovenskega, ilirskega, češkega jezika. — „Skušnja se je posebaj deržala“, — n. se je posebej imela. — „Slovenska mladina jih bo lahko zastopila“ ³²⁾ n. uméla. — „Tudi to (n. tega) ne moremo tajiti“. — „Otroke izprašujem keršanski nauk“, — n. keršanskega nauka. — Ravno takó izgledajo ³³⁾, kakor njih sorojaci“, — n. ravno taki so viditi itd. — „Učenci

²⁹⁾ Flisek, žleht itd. že s tem, da se ne sklanjajo, jezik pokvarijo: flisek ali žleht žena kakor flisek mož itd.

³⁰⁾ Porédén so nektéri od red izpeljavali in zato neporeden pisali; ker se pa sploh porédén govori, menim, da pride od vred kvar (Schade).

³¹⁾ Nad besedami, ktere po náglasu svoj pomen preminé, je náglasno znamnje potrebno; vsak Slovenec dela v govorjenji razloček med počilo in počilo, na pósodo in na posódo, dólga in dolgá, igrà in igrá, kot in kót, zláto in zlató, lása in lasá, sládká in sladká, rédití ali réjčítí (redko storiti) in rediti itd.

³²⁾ Prav za prav se z nogami zastopi, ne z glavo; hišo zastopijo, kadar koga lové, de jim ne uide.

³³⁾ Izglédajo je ravno tako ponemčeno kakor: ven vidijo, prednašajo (vortragen t. j. učé), predlog (Vorschlag t. j. nasvet) itd. V svet in nasvet je e predtegnjen in polglásen, zato ga nekteri pišejo: svét in nasvét, s tem pa nekterega zmotijo, da predtégnjeni globoki e izreče, kakor požgem, začnèm, kmèt itd.

so se ilirsko narečje (ilirskega narečja) radi učili“. — „Tam so si tolažbo (n. tolažbe) iskali“. — „Išče naj lepšo ovco cele črede“, — n. naj lepše (i) ovce vse črede. — „Spomin slavnih naših prednikov naj porodi v nas vročo željo taiste slave in tega, po čem so jo stekli“, — n. po čemur so jo dosegli ali dotekli. — „Jaz se na to (n. tega) še dobro spomnim“. — „So ga z jokom zapustiti morali³⁴⁾ — n. so ga z jokom zapustiti mogli. — „Ktere zgodopisci za predede slovenskih ljudstev deržijo“, — n. štejejo, zovejo ali mislijo. — „Od kterih naši predniki še sanjali niso“, — n. od kterih se našim prednikom še sanjalo ni. — „Cela vas (n. vsa vas) ga pozná“, — „iz celega (n. vsega) gerla vpije“, — „po celih ustah (n. po vsih ustih) pové“. — „Takrat jih še le spozná, kadar bo (n. je) poklican“. — „Pri sv. kerstu bomo na duši očiščeni, n. smo očiščeni, ali se očiščujemo“. — „Tako pisme se pravi samoglasnik“, — n. takemu pismenu se pravi samoglasnik itd.

Od vzajemnosti slovenščine še zadnjič sploh opomnim: Besede, ktere so iz prvih časov, ko so bili Slovenie z drugimi narodi še enega debela, drugim jezikom enake, so Slovencem ravno tako kòt drugim narodom občinska sveta last. Beséde pa, ki so se v poznejih časih iz ptujih jezikov v slovenščino priklatile, in velikrat boljši slovenske izreke ali izraze odrinile ter v pozabljivost pripravile, so slovenščini v nadlego ali pogubo, in jih je treba z boljšimi nadomestiti. Za tega voljo se mi je potrebno zdelo, teh in unih besed tukaj nekoliko na znanje dati in pokazati, ktere in kako je treba z drugimi boljšimi zmeniti. Še posebno pa se je treba varovati (kar se skorej ne more prepogosto priporočiti in zaterditi) v pisanji ptuje skladnje (Syntax), ktera je slovenskemu miselstvu ali duhu nasproti, ker ta še veliko bolj od posameznih besed svobodno razvijatev in razevetev slovenščine ovira in zadržuje. Kar dobrotljivi Bog odverni, in blagoslovi blago prizadevanje Slovéncem!

³⁴⁾ Morati pomeni, v več krajih, siliti: so ga morali ali primorali zapustiti, in so ga silili ali prisilili zapustiti, je eno. Dalje je ta razloček so mógli (sie mussten) in so mógli (sie konnten).

